

การวิเคราะห์การผลิตข้อความ

กิตติพล จูโนทัย

Abstract

Benveniste, a linguist born in France in 1960's, defines "énonciation" as the performance of language by individual speakers in actual situations. The concept is derived from the famous opposition "langue" and "parole" introduced by Saussure in early 1920s. The distinction between "énonciation" linguistics and pragmatic linguistics is based on the origin and the areas of studies. "Enonciation" linguistics, originated from European neo-structuralism grammar and French language, focuses on three main areas of studies in concrete utterances: shifters, deixis; modality and heterogeneous characteristics of a speaker's speech and reported speech.

1. บทนำ

ตั้งแต่ปีค.ศ. 1960 เป็นต้นมา นักภาษาศาสตร์ฝรั่งเศสจำนวนมากให้ความสนใจกับการวิเคราะห์การผลิตข้อความ (La linguistique de l'énonciation) และนำเสนอผลงานวิจัยจำนวนมากในสาขานี้ การวิเคราะห์การผลิตข้อความเป็นการวิเคราะห์แนวใหม่ที่พลิกโฉมหน้าและขยายกรอบการวิจัยทางภาษาศาสตร์ให้มากกว่าการวิเคราะห์หน่วยเสียง ระบบเสียง ระบบคำ โครงสร้างและองค์ประกอบของประโยคชนิดต่างๆ อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์การผลิตข้อความเป็นทฤษฎีการวิเคราะห์ทางภาษาศาสตร์ที่ค่อนข้างใหม่และยังคงเป็นที่สนใจของวงการวิจัยทางภาษาศาสตร์ภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย แต่เนื่องจากมีหนังสือและบทความวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์การผลิตข้อความไม่มากนัก ทำให้การวิเคราะห์การผลิตข้อความไม่เป็นที่แพร่หลายในประเทศไทยเท่ากับทฤษฎีวัจนปฏิบัติศาสตร์ (La pragmatique linguistique) ซึ่งนักภาษาศาสตร์ไทยเป็นจำนวนมากให้ความสนใจตลอดมา

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอการวิเคราะห์การผลิตข้อความโดยเน้นที่มาและขอบเขตการวิเคราะห์การผลิตข้อความ ความแตกต่างของการวิเคราะห์การผลิตข้อความกับวัจนปฏิบัติศาสตร์

2. ที่มาและทฤษฎีการวิเคราะห์การผลิตข้อความ

ในวิชาภาษาศาสตร์ทั่วไป (Cours de Linguistique générale) ของโซซูร์ (Saussure: 1972) ซึ่งศิษย์ทั้งสองคือแบลลี (Bally) และเซเซเฮย์ (Sechehaye) เป็นผู้เรียบเรียงจากบันทึกที่จดจากห้องเรียน ระหว่างปีค.ศ.1907 ถึงค.ศ.1911 โซซูร์เสนอการใช้ภาษา (Langage) ในสองแง่มุมที่แตกต่างกัน คือ ระบบในภาษา (Langue) และถ้อยคำหรือการใช้คำพูด (Parole)

โซซูร์ให้คำจำกัดความของระบบในภาษาไว้ว่าเป็นระบบของสัญญาณ (Signe) ซึ่งแต่ละสัญญาณจะมีค่า (Valeur) ที่ต่างกัน สัญญาณที่ใช้ในการสื่อสารจะมีความหมายหรือมีค่าก็ต่อเมื่อนำสัญญาณนั้นๆ ไปสัมพันธ์หรือเปรียบเทียบกับสัญญาณอื่นในระบบเท่านั้น (Saussure. 1972: 166) นอกจากคำจำกัดความซึ่งเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางนี้แล้ว ระบบในภาษาของโซซูร์คือองค์ประกอบที่สำคัญของการใช้ภาษา (Langage) และเป็นผลผลิตของสังคมที่อยู่เหนือการควบคุมของปัจเจกบุคคล ไม่มีผู้ใช้ภาษาคนใดสามารถสร้างหรือเปลี่ยนแปลงระบบในภาษาได้ ผู้ใช้ภาษาสามารถเพียงบันทึกระบบในภาษาไว้ในความคิดหรือความทรงจำเท่านั้น ระบบในภาษายังเป็นพันธะร่วมซึ่งผู้ใช้ภาษาที่อยู่ร่วมกันในสังคมของระบบในภาษาทุกคนต้องยอมรับเพื่อสื่อสารกัน แต่โซซูร์กล่าวถึงการใช้คำพูดเพียงสั้นๆ ว่าเป็นองค์ประกอบรองของการใช้ภาษา และเป็นกิจกรรมที่นำระบบในภาษามาใช้ ตามความคิด ความตั้งใจและการสร้างสรรค์อย่างอิสระ หรือวิธีการใช้รหัส (Code) ร่วมซึ่งก็คือระบบในภาษาของปัจเจกบุคคลนั่นเอง

ระบบในภาษานั้นคือผลผลิตทางสังคมหรือพันธะทางสังคม และยังหมายถึงภาพรวมของระบบปิดที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ มีวิธีการตีความหมายของการใช้ภาษาเพียงแบบเดียว ส่วนการใช้คำพูดคือกิจกรรมของปัจเจกบุคคลในการใช้ผลผลิตนั้นๆ และยังเป็นกิจกรรมที่ใช้ความคิดและความตั้งใจในการกระทำของปัจเจกบุคคล ซึ่งมีวิธีการตีความหมายของการใช้ภาษาที่หลากหลาย

ราว ค.ศ. 1960 เอมีล เบนเวนิสต์ (Emile Benveniste) นักภาษาศาสตร์ชาวฝรั่งเศส ได้นำแนวคิดเรื่องความแตกต่างของระบบภาษาและถ้อยคำของโซซูร์มาพัฒนาเป็นทฤษฎีที่ต่อมากลายเป็นพื้นฐานของการวิเคราะห์การผลิตข้อความ เบนเวนิสต์กล่าวไว้ในปัญหาภาษาศาสตร์ทั่วไป (Problèmes de linguistique générale) ว่า “การผลิตข้อความคือกิจกรรมการใช้ภาษาของปัจเจกบุคคล” (Benveniste. 1966: 80) และมีคุณสมบัติเฉพาะ 3 ประการ

ประการแรก การเปล่งเสียงหรือออกเสียงเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของการผลิตข้อความและเป็นตัวบ่งชี้กิจกรรมของปัจเจกบุคคล กล่าวคือไม่มีผู้พูดคนใดสามารถเปล่งเสียงหรือถ้อยคำใดๆ ซ้ำกันหลายครั้ง และ/หรือสามารถเปล่งเสียงเหมือนกับผู้พูดคนอื่นๆ ได้โดยไม่ผิดเพี้ยนเลย

ประการที่สองในการผลิตข้อความ สัญญาของระบบในภาษาจะเปลี่ยนมาเป็นคำในการใช้คำพูดโดยปัจเจกบุคคล การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้เกิดปัญหาเรื่องความหมายของคำตามมา ซึ่งนำไปสู่ทฤษฎีสัญญาวิทยาและการวิเคราะห์การสื่อความหมาย เบนเวอริสต์กล่าวว่าไว้ว่ามีการสื่อความหมาย 2 ระบบด้วยกันคือระบบทางสัญญาวิทยา (Système sémiotique) และระบบทางความหมาย (Système sémantique) (Benveniste. 1974: 63) ระบบทางสัญญาวิทยาเป็นระบบที่เกี่ยวข้องกับระบบในภาษา (langue) ของโซซูร์ หน่วยของระบบทางสัญญาวิทยาคือสัญญา (Signe) ซึ่งเป็นหน่วยของระบบปิดและจำกัดของระบบในภาษา สัญญาแต่ละสัญญาเข้ามาอยู่ในระบบเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์กันหรือแตกต่างจากสัญญาอื่นๆ ของระบบในภาษา แต่ละสัญญาต้องเป็นที่รู้จักและสามารถชี้เฉพาะได้ แต่ระบบทางความหมายคือระบบของการใช้คำพูด (parole) ซึ่งเป็นระบบของกิจกรรมการใช้ภาษาของปัจเจกบุคคล ระบบทางความหมายทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือหน้าที่ในการสื่อสารระหว่างผู้พูดทั้ง 2 ฝ่าย และระหว่างบุคคลกับโลกภายนอก หรือหน้าที่ในการตั้งชื่อและการอ้างถึงระหว่างคำกับสิ่งต่างๆ หน่วยของระบบนี้คือคำ (Mot) ซึ่งต้องสามารถเข้าใจและตีความได้ เช่น เมื่อนำข้อความในภาษาฝรั่งเศส “ouvert le mardi” (เปิดวันอังคาร) บนป้ายหน้าประตูร้านค้าหนึ่งมาวิเคราะห์ในระดับระบบในภาษา ก็สามารถชี้เฉพาะได้ว่าเป็นสัญญาต่างๆ ที่คำของ “ouvert” (เปิด) ตรงข้ามกับคำของ “fermé” (ปิด) และคำของ “le mardi” (วันอังคาร) ตรงข้ามกับคำของ “le lundi, le mercredi, ...” (วันจันทร์ วันพุธ และวันอื่นๆ) แต่เมื่อนำข้อความ “ouvert le mardi” (เปิดวันอังคาร) เข้ามาวิเคราะห์ในระดับการใช้คำพูดของการผลิตข้อความแล้ว ข้อความนี้จะต้องระบุได้ด้วยคำของสัญญาทางระบบในภาษา (เช่นตรงข้ามกับ เปิดวันจันทร์ ปิดวันอังคาร เป็นต้น) และต้องสื่อความหมายหรือตีความตามสถานการณ์ต่างๆ ที่ข้อความนี้เข้าไปอยู่ได้ เช่นในสถานการณ์ที่ 1 “ouvert le mardi” (เปิดวันอังคาร) อาจจะเป็นการแจ้งให้ลูกค้าทราบว่าร้านนี้เปิดเฉพาะวันอังคารและปิดวันอื่นๆ หรือในสถานการณ์ที่ 2 ร้านนี้เปิดแม้กระทั่งวันอังคารในขณะที่ร้านอื่นๆ ปิด เป็นต้น

ตามความคิดของเบนเวอริสต์ ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสารเพียงชนิดเดียวที่รวมระบบทางสัญญาวิทยาและระบบทางความหมายไว้ด้วยกันในคำๆ เดียว เมื่อสัญญาของระบบในภาษาผ่านเข้าสู่ระบบการใช้คำพูด สัญญานั้นจะต้องเป็นที่รู้จักและเข้าใจ สามารถระบุและตีความได้ (Benveniste. 1974: 65)

ประการที่สาม การผลิตข้อความเมื่อเปรียบเทียบกับระบบในภาษาแล้ว หมายถึงขั้นตอนการใช้ภาษาซึ่งต้องมีบุคคลใดบุคคลหนึ่งใช้ภาษาตามวัตถุประสงค์หรือเพื่อประโยชน์ของตนเอง และประกาศแสดงสถานภาพของตนว่าเป็น “ผู้พูด” (Locuteur) เมื่อผู้พูดแสดงตนแล้วก็จะกำหนดบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ไม่ว่าจะผู้

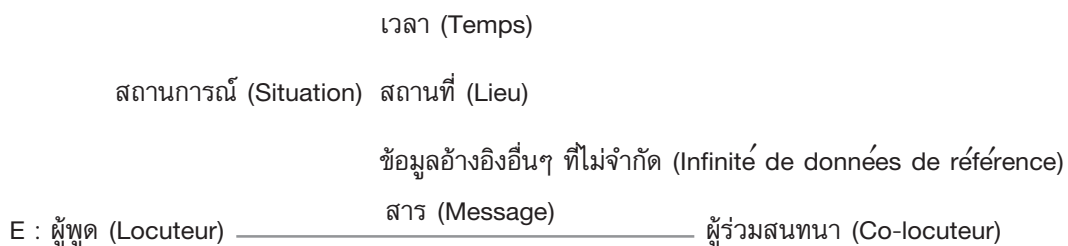
พูดจะให้ความสำคัญมากหรือน้อยเพียงใดก็ตาม เป็นผู้ฟังหรือผู้ร่วมสนทนา (Co-locuteur) ในจุดนี้เองที่ทวน กุลิโอลิ (Antoine Culioli) นักภาษาศาสตร์ชาวฝรั่งเศสอีกคนหนึ่งที่ศึกษาการผลิตข้อความ เน้นว่าเมื่อมีการแลกเปลี่ยนถ้อยคำจะต้องมีผู้ร่วมการสนทนาอย่างน้อยสองคน (คือผู้พูดและผู้ร่วมสนทนา) และต้องมีการแสดงความปรารถนาหรือความตั้งใจแสดงความคิดเห็น หรือก่อให้เกิดผลใดๆ กับผู้ร่วมสนทนา หรือแม้แต่กับตนเองในฐานะผู้ร่วมสนทนาคนหนึ่ง เพราะในระหว่างการผลิตข้อความใดๆ ผู้พูดจะเป็นผู้ร่วมสนทนาของตนเองด้วย (Culioli. 1967: 70)

(ผู้พูด = ผู้ร่วมสนทนา) <-----> ผู้ร่วมสนทนา

เนื่องจากการผลิตข้อความต้องประกอบไปด้วยผู้พูดและผู้ร่วมสนทนา จึงต้องมีการอ้างถึง (Référence) ร่วมระหว่างบุคคลทั้งสอง การอ้างถึงร่วมนี้มีความจำเป็นต่อผู้พูดในการใช้คำพูดของตน และสำหรับผู้ร่วมสนทนาในการอ้างถึงสิ่งเดียวกัน การอ้างถึงร่วมเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นและเป็นส่วนหนึ่งของการผลิตข้อความ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการกำหนดสถานการณ์ (Situation) ในการผลิตข้อความ

คุณสมบัติเฉพาะต่างๆ เหล่านี้แสดงอยู่ในแผนภูมิโครงสร้างของการผลิตข้อความ ซึ่งพัฒนามาจากแผนภูมิการสื่อสารของจาคอบสัน (Jacobson. 1963: 209) ดังนี้

การผลิตข้อความ (Enonciation)

แผนภูมินี้แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบต่างๆ ของการผลิตข้อความ โดยสถานการณ์ (Situation) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด กล่าวคือสถานการณ์จะรวมผู้พูด (Locuteur) ซึ่งเป็นเจ้าของกิจกรรมการผลิตข้อความ ผู้ร่วมสนทนา (Co-locuteur) หรือบุคคลที่ผู้ผลิตข้อความสื่อสารด้วย เวลา (Temps) และสถานที่ (Lieu) ที่เกิดการผลิตข้อความ นอกจากนี้ยังรวมข้อแม้ทางสังคม วัฒนธรรม ฯลฯ ไว้ด้วย องค์ประกอบเหล่านี้ทำให้ลักษณะต่างๆ ของระบบในภาษามีความหมายขึ้น (Paveau; & Sarfati. 2003: 172) ข้อความ (1) อาจเกิดจากการผลิตข้อความของผู้พูดคนหนึ่ง ในสถานการณ์หนึ่ง เช่น

(1) Hier, je t'ai vue te promener avec Alex là-bas.

สถานการณ์ เวลาคือ 7.30 น. วันที่ 1 มิถุนายน 2551

สถานที่คือ หน้าห้องเรียน

ข้อมูลอ้างอิงอื่นๆ เช่น Marie กับ Claire เป็นนักศึกษาในสถาบันการศึกษาเดียวกัน

ทั้งคู่อายุ 20 ปี และรู้จัก Alex ซึ่งเป็นนักศึกษาชายต่างคณะ ฯลฯ

ผู้พูดคือ Marie ผู้ร่วมสนทนาคือ Claire

สาร/ข้อความคือ Hier, je t'ai vue te promener avec Alex là-bas.

สารหรือข้อความ Hier, je t'ai vue te promener avec Alex là-bas. เป็นผลผลิตของการผลิตข้อความของ Marie และประกอบไปด้วยรายละเอียดต่างๆ ที่มาจากสำัญหรือสำนวนของระบบในภาษาที่แสดงถึงการผลิตข้อความและทำให้สามารถหาร่องรอยของการผลิตข้อความของ Marie ได้ เช่น จากคำบ่งบอกสถานการณ์ต่างๆ เป็นต้น

3. ขอบเขตของการวิเคราะห์การผลิตข้อความ

แนวคิดของเบนเวอร์นิสต์ที่กล่าวมาข้างต้นได้รับการพัฒนาโดยกูลิโอลิ ในช่วงปี ค.ศ. 1970 สำหรับกูลิโอลิการผลิตข้อความนั้นถูกกำหนดอยู่ภายในกรอบของการใช้ภาษา แต่ละกระบวนการของการผลิตข้อความจะมีร่องรอยที่ผู้พูดกำหนดให้ผู้ร่วมสนทนาอยู่ในสถานการณ์ใดปรากฏอยู่ ร่องรอยเหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ต่างๆ (Culioli, 1967: 68) การวิเคราะห์การผลิตข้อความจึงเน้นการศึกษาวิเคราะห์ความหมายขององค์ประกอบต่างๆ ของสถานการณ์ที่มีกิจกรรมการผลิตข้อความ โดยศึกษาวิเคราะห์คำบ่งบอกสถานการณ์ (Déictiques) คำแสดงทัศนคติของผู้พูด (Modalité) รวมถึงการถ่ายทอดคำพูดของบุคคลอื่นๆ และความหลากหลายของคำพูด (Discours rapporté et Hétérogénéité du dire)

4.1 คำบ่งบอกสถานการณ์ (Déictiques)

ในการผลิตข้อความใดๆ ผู้พูดสามารถใช้หน่วยย่อยของระบบในภาษาทุกหน่วยเพื่อแสดงสถานภาพของตนในการผลิตข้อความและสร้างความสัมพันธ์สมำเสมอกับการผลิตข้อความนั้น หน่วยย่อยเหล่านี้คือ “สำัญว่าง” (Signes Vides) ปรากฏการอ้างถึงในความเป็นจริงและสามารถกลายเป็น “สำัญเต็ม” (Signes Pleins) เมื่อผู้พูดนำมาใช้ในการผลิตข้อความของตน สำัญเหล่านี้คือคำบ่งบอกสถานการณ์ ซึ่งก็คือสำัญที่ไม่สามารถหาความหมายหรือการอ้างถึงได้นอกเหนือจากในกรอบของการผลิตข้อความ คำบ่งบอก

สถานการณ์เหล่านี้จะอยู่ในรูปของคำที่เกี่ยวข้องกับ “ผู้พูด - ที่นี่ - ขณะนี้” (moi-ici-maintenant) หรือคำต่างๆ ที่ผู้พูดกำหนดหรืออ้างถึงตัวบุคคล สถานที่และเวลาที่เกี่ยวข้องกับการผลิตข้อความนั้นๆ¹

ในการวิเคราะห์การผลิตข้อความนั้น “je” (ฉัน) หมายถึงบุคคลที่เรียกตัวเองว่า “je” และหมายถึงบุคคลที่มีตัวตนจริงและมีพันธะเกี่ยวข้องโดยตรงกับคำนี้ และยังหมายถึงปัจเจกบุคคลที่กล่าวข้อความที่มีคำว่า “je” รวมอยู่ด้วย “tu” (คุณ) คือคนที่ “je” พูดด้วยและเป็นคนที่ “je” เรียกว่า “tu” เบนเวร์นิสต์แยก “je & tu” ซึ่งเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการผลิตข้อความไว้ฝ่ายหนึ่ง และ “il” (เขา) ซึ่งเป็นบุคคลที่ “je” และ “tu” กล่าวถึง เป็นบุคคลที่ไม่มีส่วนร่วมโดยตรงกับการผลิตข้อความ ไม่มีร่องรอยของปัจเจกบุคคลและไม่มีความสัมพันธ์ร่วมโดยตรงกับปัจเจกบุคคลไว้อีกฝ่ายหนึ่ง ความแตกต่างระหว่าง “je & tu” และ “il” เป็นความแตกต่างในส่วนของการอ้างถึง เมื่อผู้พูดกล่าวคำว่า “je & tu” แล้ว “je & tu” จะอ้างถึงปัจเจกบุคคลที่อยู่ในการผลิตข้อความนั้นเท่านั้น และไม่สามารถอ้างถึงบุคคลอื่นใดได้ แต่ “il” สามารถเปลี่ยนข้อมูลอ้างอิงได้ไม่จำกัดตามเรื่องหรือบุคคลที่ “je & tu” กล่าวถึง “je & tu” ยังสามารถสลับหน้าที่กันได้ในการผลิตข้อความ “je” จะกลายเป็น “tu” เมื่อ “tu” เรียกตัวเองว่า “je” ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ “il” ไม่มี นอกจากนี้ “je & tu” ยังมีคุณสมบัติที่เป็นปัจจุบันร่วมกับการผลิตข้อความซึ่ง “il” ไม่มีคุณสมบัติข้อนี้ เบนเวร์นิสต์จึงถือว่า “il” ไม่ใช่ปัจเจกบุคคล (Benveniste. 1966: 255)

คำบ่งบอกสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสถานที่และเวลาอยู่ในรูปคำที่แสดงการกำหนดขอบเขตพื้นที่และเวลาที่เป็นปัจจุบันร่วมกับการผลิตข้อความที่มีคำว่า “je” รวมอยู่ด้วย (Maingueneau. 1991: 26) คำเหล่านี้มักจะปรากฏในภาษาฝรั่งเศสในรูปของกริยาที่ผันตามมาลาและกาลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับ “เดี๋ยวนี้” (Maintenant) และ “กาลปัจจุบัน” (Le présent) ซึ่งเป็นปัจจุบันร่วมกับปัจจุบันของการผลิตข้อความ นอกจากนี้ยังมีคำกริยาวิเศษณ์บอกเวลาอย่างเช่น “พรุ่งนี้” (Demain) “เมื่อวานนี้” (Hier) และยังเป็นคำหรือสำนวนที่บ่งบอกสถานที่เช่น “ที่นี่” (Ici) “ที่นั่น” (Là) หรือคำชี้เฉพาะ (Démonstratifs) ที่สื่อถึงการชี้ระบุด้วยกริยาอาการในเวลาเดียวกันกับการเปล่งเสียงคำคำนั้นออกมา

(2) (Marie à Claire) Hier, je t'ai vue te promener avec Alex là-bas.

¹ คำบ่งบอกสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในภาษาฝรั่งเศสมักจะอยู่ในรูปของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 และ 2 “je - me, tu - te” (ฉัน คุณ เธอ) และคำต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสรรพนามเหล่านี้ เช่น “nous, vous” (เรา คุณ) และคำแสดงความเป็นเจ้าของ “mon, ma, mes” (ของฉัน) เป็นต้น

ในตัวอย่าง (2) มีคำบ่งบอกสถานการณ์ที่ที่เกี่ยวข้องกับ “ผู้พูด - ที่นี่ - ขณะนี้” (moi-ici-maintenant) หลายคำเช่น “je”, “te”, “hier”, “là-bas” รวมถึงการใช้กาลอดีตกาล (passé composé) ด้วย คำบ่งบอกสถานการณ์เหล่านี้คือสัญญาณที่ไม่สามารถหาความหมายหรือการอ้างถึงได้นอกเหนือจากในกรอบของการผลิตข้อความของ Marie คำว่า je ในข้อความนี้อ้างถึง Marie ซึ่งเป็นผู้พูด ผู้กล่าวคำว่า “je” และเจ้าของการผลิตข้อความ คำว่า te อ้างถึง Claire ซึ่งเป็นผู้ร่วมสนทนาของ Marie ในการผลิตข้อความ คำ “je - te” จะอ้างถึงบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ Marie และ Claire ทันทีเมื่อปรากฏในการผลิตข้อความอื่น คำว่า hier (เมื่อวานนี้) ในข้อความนี้รวมถึงการใช้กาลอดีตกาล le passé composé อ้างถึงอดีตกาลของการผลิตข้อความของ Marie ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2551 ดังนั้น hier จะหมายถึงวันที่ 31 พฤษภาคม 2551 เป็นต้น

4.2 คำแสดงทัศนคติของผู้พูด (Modalité)

เมื่อผู้พูดใช้ภาษาเพื่อประโยชน์ของตน ผู้พูดก็จะใช้รูปต่างๆ ในระบบภาษาเพื่อถ่ายทอดทัศนคติหรือความคิดเห็นของตนที่มีต่อการผลิตข้อความและกรอบของการผลิตข้อความ นักภาษาศาสตร์ที่วิเคราะห์การผลิตข้อความจะต้องหาร่องรอยของการใช้ภาษาของผู้พูดที่แสดงทัศนคติต่างๆ ที่ปรากฏในข้อความ ชาร์ล แบลลี (Charles Bally) เคยกล่าวถึงคำแสดงทัศนคติว่าเป็น “รูปของระบบในภาษาที่ใช้แสดงความคิดเห็น ความรู้สึกหรือความตั้งใจที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ หรือการแสดงออกของสภาพจิตใจที่บุคคลหนึ่งแสดงออกมา” (Bally. 1942: 3) เมอูนีเย (Meunier: 1974) ได้นำความคิดนี้มาจัดให้เป็นระบบใหม่เพื่อให้ง่ายต่อการหาร่องรอยของสถานะของผู้พูดในการผลิตข้อความ และแบ่งชนิดของคำแสดงทัศนคติออกเป็นสามประเภทคือ

4.2.1 คำแสดงทัศนคติที่ผู้พูดมีต่อการผลิตข้อความ (Modalité d'énonciation) คือการแสดงสถานะและทัศนคติของผู้พูดที่มีต่อผู้ร่วมสนทนา ผู้พูดจะใช้การบอกเล่า (Modalité declarative) เมื่อผู้พูดนำเสนอข้อเท็จจริง ไม่ว่าจะในด้านบวกหรือลบและต้องการให้ผู้ร่วมสนทนาเชื่อในสิ่งที่เขาพูด (3) หรือใช้การตั้งคำถาม (Modalité interrogative) เมื่อผู้พูดต้องการให้ผู้ร่วมสนทนาให้ข้อมูลโดยบังคับให้ฝ่ายหลังตอบ (4) หรือใช้คำสั่ง (Modalité injonctive) เมื่อต้องการให้ผู้ร่วมสนทนาปฏิบัติสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามที่ผู้พูดต้องการ (5)

(3) Julie travaille.

(4) Est-ce que Julie travaille ?

(5) Julie, travaille !

4.2.2 คำแสดงทัศนคติที่ผู้พูดมีต่อสารหรือถ้อยคำ (Modalité d'énoncé) คำแสดงทัศนคติชนิดนี้แสดงสถานะหรือทัศนคติของผู้พูดที่มีต่อข้อเท็จจริงของสิ่งที่เขากล่าว และยังแสดงถึงระดับความมั่นใจความเป็นไปได้ของข้อมูลที่เขากล่าวถึงอีกด้วย คำแสดงทัศนคติชนิดนี้มักปรากฏในภาษาฝรั่งเศสในรูปของศัพท์สำนวนที่แสดงความสมเหตุสมผล (Expression logique) สำนวนและมาลาของกริยาต่างๆ (Expression

et modes verbaux) (6) คำคุณศัพท์หรือคำวิเศษณ์ที่ใช้แสดงความคิดเห็น (Adjectif ou adverbe d'opinion, deappreciation) (7) รวมทั้งรูปประโยคที่มีการนำเสนอถ้อยคำของผู้อื่น (Discours rapporté) ซึ่งเป็นการระบุระดับความรับผิดชอบต่อข้อมูลที่ผู้พูดส่งออกไป (8)

(6) Je suis certain qu'il part cet après-midi./Je ne suis pas certain qu'il parte cet après-midi.

(7) Cette pomme est bonne.

(8) "C'est une perte de temps.", dit-on.

4.2.3 คำแสดงทัศนคติที่ผู้พูดมีต่อองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งในข้อมูลของเขา หรือต่อวิธีการนำเสนอข้อมูลนั้นๆ (Modalité du message) ในภาษาฝรั่งเศสคำแสดงทัศนคติชนิดนี้มักปรากฏในรูปของโครงสร้างประโยคที่แสดงการคัดเลือกหรือให้ความสำคัญเฉพาะกับองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งในข้อมูลของผู้พูด (Thématisation, Focalisation)

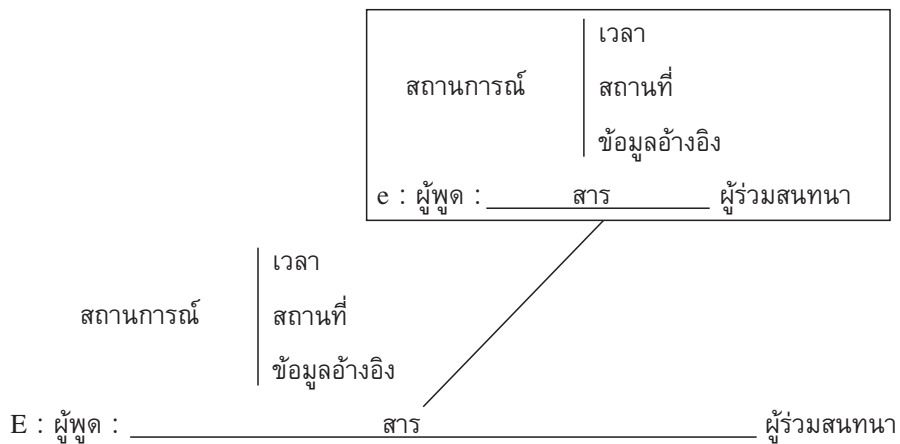
(8) Michel aime Dominique. / Michel, il aime Dominique. / Dominique, Michel l'aime.

(9) J'ai rencontré ton frère hier. / C'est moi qui ai rencontré ton frère hier. / C'est ton frère que j'ai rencontré hier.

4.3 การถ่ายทอดคำพูดของบุคคลอื่นๆ และความหลากหลายของคำพูด (Discours rapporté et hétérogénéité du dire)

นานมาแล้วที่นักไวยากรณ์จัดการถ่ายทอดคำพูดของบุคคลอื่นอยู่ในกลุ่มของประโยคที่สร้างปัญหาให้กับนักวิเคราะห์หน่วยคำ (Morphologie) และโครงสร้างประโยค (Syntaxe) โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดขึ้นในการเปลี่ยนรูปประโยควัจนกรรมตรง (Discours direct) เป็นประโยควัจนกรรมรอง (Discours indirect) เนื่องจากปัญหาที่เกี่ยวกับสถานะและหน้าที่ของการถ่ายทอดคำพูดของผู้อื่นมักถูกละเลย และรูปประโยคเหล่านี้มักถูกวิเคราะห์กันว่าเป็นประโยคที่มาจากการผลิตข้อความของผู้พูดเพียงคนเดียวเท่านั้น (Maingueneau. 1991: 100)

แต่ตามความเป็นจริงการถ่ายทอดคำพูดของผู้อื่นมีความซับซ้อนมากในมุมมองของการวิเคราะห์การผลิตข้อความ เพราะในการผลิตข้อความของผู้พูดคนหนึ่งนั้นมีการผลิตข้อความของผู้พูดอีกคนหนึ่งแทรกซ้อนอยู่ด้วย ในฐานะองค์ประกอบที่สำคัญของการผลิตข้อความดังแผนภูมิข้างล่างนี้ (Authier. 1978: 5)

เห็นได้ว่าในแผนภูมินี้มีการผลิตข้อความ “e” ซึ่งเป็นการผลิตข้อความที่เกิดขึ้นไปแล้วและถูกนำมา กล่าวซ้ำ แทรกซ้อนอยู่ในการผลิตข้อความ “E”

(10) Marie a dit à Claire : “Hier, je t’ai vue te promener avec Alex devant le parc.”

หากวิเคราะห์ตัวอย่าง (10) ตามการวิเคราะห์การผลิตข้อความ จะเห็นได้ว่าในข้อความข้างบนนี้มีการผลิตข้อความ 2 กระบวนการแทรกซ้อนกันอยู่คือ E และ e การผลิตข้อความ e เป็นการผลิตข้อความของ Marie โดยมี Claire เป็นผู้ร่วมสนทนาในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง สารที่ Marie ส่งหรือถ่ายทอดให้ Claire คือ Hier, je t’ai vue te promener avec Alex devant le parc. คำบ่งบอกสถานการณ์ต่างๆ เช่น je te hier จะอ้างอิง Marie สถานการณ์ที่ Marie กำหนดเวลา สถานที่ รวมถึงข้อมูลอ้างอิงต่างๆ การผลิตข้อความ E เป็นการผลิตข้อความของผู้พูดคนอื่นที่ไม่ใช่ Marie กับผู้ร่วมสนทนาอีกคนหนึ่ง ในสถานการณ์อื่นๆ ที่ไม่ใช่สถานการณ์เดียวกันกับสถานการณ์ของ Marie สารของผู้พูดคนนี้เป็น Marie a dit à Claire : “Hier, je t’ai vue te promener avec Alex devant le parc.” อดีตกาลที่ใช้ในข้อความของผู้พูดคนนี้เป็นอดีตกาลเดียวกันกับอดีตกาลในข้อความของ Marie เป็นต้น

การถ่ายทอดข้อความที่แทรกซ้อนอยู่นั้นอาจจะเป็นการถ่ายทอดข้อความที่เคยเกิดขึ้นไปแล้วหรือยังไม่เกิดขึ้น หรืออาจจะเป็นการถ่ายทอดข้อความของผู้อื่นหรือของตนเองในช่วงเวลาอื่นก็ได้ ประโยคที่มีการถ่ายทอดคำพูดของผู้อื่นนั้นเป็นประโยคซึ่งมีที่มาของการผลิตข้อความและมี “เสียง” (Voix) มากกว่าหนึ่งคือ “เสียง” ของเจ้าของการผลิตข้อความหลัก และ “เสียง” ของเจ้าของการผลิตข้อความ “อื่น” ที่แทรกซ้อนอยู่

แนวคิดที่มี“เสียงอื่น” แทรกอยู่ในถ้อยคำของผู้พูดหลักนั้นมาจากทฤษฎีของมิกฮาอิล บาคทีน (Bakhtine. 1978) นักปรัชญาทางภาษาศาสตร์ชาวรัสเซียในราวค.ศ. 1920 ซึ่งมีผู้แปลผลงานชิ้นนี้เป็นภาษาฝรั่งเศสราวปีค.ศ. 1970 ตามแนวคิดนี้ ไม่มีคำคำใดในโลกที่ไม่เคยถูกกล่าวหรือถูกใช้มาก่อน มีเพียงอ้อมและอ้อวาในพระคัมภีร์เท่านั้นที่กล่าวคำต่างๆ เป็นครั้งแรกในโลก ดังนั้นคำทุกคำที่ผู้พูดทุกคนใช้ในชีวิตประจำวันนั้นเคยถูกใช้มาก่อนแล้วนับครั้งไม่ถ้วนในการผลิตข้อความอื่น โดยผู้พูดคนอื่น ในบริบทอื่น และในความหมายอื่น เมื่อมีการใช้คำเหล่านี้ในการผลิตข้อความหนึ่ง คำเหล่านี้ไม่เพียงแต่จะมีเสียงของผู้ใช้และมีความหมายตามการผลิตข้อความนั้น หากยังมีเสียงและความหมายที่ติดมาจากผู้พูดและการผลิตข้อความอื่นอีกด้วย

ในการวิเคราะห์ประโยคที่มีการถ่ายทอดคำพูดของผู้อื่นนั้น นักภาษาศาสตร์จะศึกษาร่องรอยของการแทรกตัวของการผลิตข้อความ ('e') ในการผลิตข้อความหลัก ('E') โดยศึกษาจากคำบ่งบอกสถานการณ์ต่างๆ คำแสดงทัศนคติของผู้พูด โครงสร้างประโยค เครื่องหมายต่างๆ รวมถึงบริบทที่แวดล้อมข้อความหรือประโยคนั้นๆ ด้วย นอกจากนี้ยังสามารถศึกษาความหมายและโครงสร้างทางสัญวิทยาที่ซับซ้อนของคำต่างๆ ที่อยู่ในข้อความที่มีการถ่ายทอดคำพูดของผู้อื่นได้อีกด้วย

4. ภาษาศาสตร์การวิเคราะห์การผลิตข้อความและวัจนปฏิบัติศาสตร์ (Enonciation & Pragmatique)

ในปัจจุบันนี้มีทฤษฎีการวิเคราะห์สองทฤษฎีในกลุ่มของนักภาษาศาสตร์ที่สนใจการวิเคราะห์วาทการใช้คำพูดที่มีความคล้ายคลึงกันมากจนก่อให้เกิดความสับสนได้ คือทฤษฎีการวิเคราะห์การผลิตข้อความ (Linguistique de l'énonciation) และทฤษฎีวัจนปฏิบัติศาสตร์ (Pragmatique linguistique) จุดร่วมของทฤษฎีการวิเคราะห์ทั้งสองคือการศึกษาภาษาในระดับการใช้คำพูด (Parole) และศึกษาข้อความ (Enonce) ในฐานะผลผลิตของการผลิตข้อความ แต่ที่มาและวัตถุประสงค์ของทฤษฎีการวิเคราะห์ทั้งสองนั้นแตกต่างกัน (Fuchs; & Le Goffic. 1992: 129)

การวิเคราะห์การผลิตข้อความเกิดจากการพัฒนาแนวคิดตามทฤษฎีไวยากรณ์แบบโครงสร้างแนวใหม่ (néo-structuralisme) ของยุโรปโดยนักภาษาศาสตร์ชาวฝรั่งเศสเพื่อศึกษาวิเคราะห์ภาษาฝรั่งเศส วัตถุประสงค์หลักของทฤษฎีคือการศึกษาความแตกต่างระหว่างระบบในภาษาและการใช้คำพูด (Langue & Parole) ทฤษฎีการวิเคราะห์การผลิตข้อความเน้นการสร้างแบบแผนของการผลิตข้อความ และการวิเคราะห์ระบบย่อยหรือสำนวนของระบบในภาษาที่เป็นองค์ประกอบของการผลิตข้อความ เช่นคำบ่งบอกสถานการณ์ (Déictique) คำแสดงทัศนคติของผู้พูด (Modalité) เป็นต้น

ส่วนวิชาปฏิบัติศาสตร์ (La pragmatique) เป็นทฤษฎีการวิเคราะห์ข้อความที่เกิดขึ้นโดยพัฒนามาจากผลงานของออสติน (Austin. 1970) นักปรัชญาชาวอังกฤษ ทฤษฎีวิชาปฏิบัติศาสตร์นี้ได้รับการพัฒนาอย่างกว้างขวางในประเทศสหรัฐอเมริกาโดยไกรซ์ (Greice. 1975) และซีล (Searle. 1972) และแพร่หลายมายังสหราชอาณาจักร ประเทศเยอรมนี และท้ายสุดในประเทศฝรั่งเศสราวปีค.ศ.1970 วิชาปฏิบัติศาสตร์มุ่งวิเคราะห์บทบาทและความหมายของข้อความ (énoncé) ในกรอบของการสื่อสาร โดยเน้นพฤติกรรมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของผู้พูดและผู้ฟังในการสื่อสาร และศึกษาร่องรอยของกระบวนการทางภาษาและเงื่อนไขการใช้ภาษาในสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดวัจนกรรมทางภาษา (Acte du Langage) เพื่อให้เข้าใจความหมาย ข้อมูลอ้างอิง และความสัมพันธ์ระหว่างสำนวนภาษาและหน้าที่ของภาษาเมื่ออยู่ในกรอบของการสื่อสาร โดยตระหนักถึงความสำคัญของบริบททางภาษาและนอกเหนือภาษา (Contexte linguistique et extralinguistique) ประการหนึ่ง และความจำเป็นในการศึกษากฎเกณฑ์ของการสื่อสาร และหลักการในการใช้ภาษาในกิจกรรมต่างๆ อีกประการหนึ่ง (Fuchs; & Le Goffic. 1992: 136) ขอบเขตการวิเคราะห์ของภาษาศาสตร์ปฏิบัติคือการวิเคราะห์บทสนทนา (Analyse conversationnelle) การศึกษาสถานะเกิดก่อนและความหมายโดยนัย (Présupposition & Implication du sens) ที่ซ่อนเร้นอยู่ในบทสนทนา เช่นผู้อ่านหรือผู้ฟังข้อความ (11) Les enfants de Julie sont à l'école. จะทราบทันทีว่า Julie มีลูกแล้ว และลูกๆ ของเธอยังเป็นเด็กอยู่จากภาคกริยา vont ' l'école (ไปโรงเรียน) หรือการศึกษาการกล่าวบ่งการกระทำ (Performatif) เช่นข้อความ (12) Je déclare la séance ouverte. ในสถานการณ์ที่ประธานในพิธีกล่าวเพื่อเปิดการประชุมนั้น เป็นการใช้คำพูดที่มีค่าเท่ากับการปฏิบัติกิจกรรมหนึ่งๆ เป็นต้น

5. บทส่งท้าย

ปัจจุบันนี้ นักภาษาศาสตร์ฝรั่งเศสยังคงให้ความสนใจกับการผลิตข้อความและผลิตผลงานวิจัยออกมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกับปัญหาที่เกี่ยวข้องกับร่องรอยการแสดงทัศนคติที่มีความสัมพันธ์กับการวางตัวของผู้พูด และกับสถานะของผู้ผลิตการผลิตข้อความในกรอบแนวคิดของกาลีโอลิ ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับ “เสียง” ที่หลากหลายในถ้อยคำและหน้าที่ต่างๆ ของ “เสียง” เหล่านั้นในอภิภาษา (Métalangage) และความสัมพันธ์ระหว่างวิสัยลักษณะ (Prosodie) กับการตีความองค์ประกอบต่างๆ ของภาษาพูด (Constituants discursifs oraux) ในกรอบแนวคิดของการผลิตข้อความ ยังคงเป็นหัวข้อที่ได้รับความสนใจอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปีค.ศ. 1960 เป็นต้นมา การวิเคราะห์การผลิตข้อความได้รับความสนใจและการพัฒนามาตลอด กระนั้นยังคงมีประเด็นต่างๆ รอผู้สนใจและนักวิจัยชาวไทยอีกเป็นจำนวนมาก

บรรณานุกรม

- Austin, J.L. (1970). **Quand dire, c'est faire.** traduit de l'anglais **How to do things with words** (1962). Paris: Seuil.
- Authier, J. (1978). Les formes du discours rapporté: remarques syntaxiques et sémantiques à partir des traitements proposés. **DRLAV** 17: 1-78.
- Bakhtine, M. (1978). **Le marxisme et la philosophie du langage.** Paris: Minit.
- Bally, C. (1942). Syntaxe de la modalité explicite. **Cahiers F. de Saussure n°3.** Genève.
- Benveniste, E. (1966). **Problèmes de linguistique générale Tome 1.** Paris: Gallimard.
- _____ (1974). **Problèmes de linguistique générale Tome 2.** Paris: Gallimard.
- Culioli, A. (1967). La communication verbale in **L'aventure humaine.** Tome IV: L'homme et les autres. Paris: Grange Batelier.
- Fuchs, C.; & Le Goffic, P. (1992). **Les linguistiques contemporaines: repères théoriques.** Paris: Hachette.
- Greice, H. (1975). Logic and conversation in **Syntax & semantics 3: Speech acts.** New York: Academic Press: 41-58.
- Jacobson, R. (1963). **Essais de linguistique générale.** Paris: Minit.
- Maingueneau, D. (1991). **L'énonciation en linguistique française.** Paris: Hachette.
- Meunier, A. (1974). Modalité et communication. **Langue française.** 21: 8-25.
- Paveau, M. A.; & Sarfati, G.E. (2003). **Les grandes théories de la linguistique.** Paris: Armand Colin.
- Saussure, F. (1972). **Cours de linguistique générale.** Lausanne: Payot.
- Searle, J. (1972). **Les acts du langage.** Paris: Hermann.